

Docentenhandleiding – Overleven toen & nu

TV: Tijd van Steden en Staten

KA: n.v.t. Meer een samenkomst van politiek, economie, cultureel en mentaal in de Middeleeuwen vergelijken met nu. Koppeling met Burgerschap/religie.

Duur: ca. 2 lessen van 45 min. 1 les intro & aan de slag, 1 les presenteren.

Leerdoelen

1. Leerlingen beschrijven hoe mensen in de middeleeuwen reageerden op crisissen zoals ziekte, honger of oorlog.
2. Leerlingen onderzoeken hoe mensen vandaag omgaan met vergelijkbare problemen.
3. Leerlingen vergelijken overtuigingen, oplossingen en gedrag van toen en nu.
4. Leerlingen presenteren hun bevindingen visueel (poster, video, tentoonstelling).
5. Leerlingen reflecteren op wat er veranderd is in de manier waarop samenlevingen omgaan met rampspoed.

Achtergrondinformatie

In barre tijden (oorlog, ziekte, hongersnood of kou) probeerden mensen te overleven met de middelen en overtuigingen die ze hadden. In de middeleeuwen speelden **geloof, gemeenschap en toeval** een grote rol: men zag rampen vaak als een straf of beproeving van God. Tegelijk waren er vormen van samenwerking en zorg, zoals kloosterzusters die zieken verzorgden of boeren die voedsel deelden. Vandaag de dag kampen we met andere rampen, maar onze reacties vertonen opvallende overeenkomsten: **angst, samenwerking, hoop en aanpassing**.

Deze les helpt leerlingen te onderzoeken hoe mensen toen én nu omgaan met crisis. De vergelijking met bijvoorbeeld corona of de oorlog in Oekraïne maakt het onderwerp herkenbaar en actueel.

Begeleiding algemeen

- **Vooraf:** Laat leerlingen het venster lezen en de introductie bespreken: *Wat betekent overleven voor jou?*
- **Tijdens onderzoek:** Stimuleer vragen als:
 - *Wat wisten mensen toen niet wat wij nu wel weten?*
 - *Wat deden ze goed ondanks hun beperkte kennis?*
 - *Wat zegt dat over de kracht van mensen?*
- **Na afloop:** Laat elk groepje hun vergelijking presenteren en een conclusie trekken: *Wat kunnen wij leren van vroeger?*

Thema 1 – Ziekte en gezondheid

Kerninformatie

- In de middeleeuwen brak regelmatig de **pest** uit (vooral 14e eeuw).
- Men dacht dat ziekte een straf van God was, veroorzaakt door zonde of “slechte lucht”.
- Verzorging gebeurde in **kloosters**, waar monniken en nonnen zieken onderdak boden.
- Pas later ontstonden de eerste ziekenhuizen en kennis over hygiëne en besmetting.
- Tegenwoordig vertrouwen we op **medische wetenschap**, vaccinaties en gezondheidszorg.

Begeleidingsvragen

- Hoe probeerden mensen in de middeleeuwen ziektes te begrijpen of bestrijden?
- Welke rol speelden geloof en bijgeloof?
- Welke rol speelde wetenschap tijdens corona?
- Hoe reageren mensen nu nog op angst voor ziekte?

Modelantwoorden

- Toen: gebed, kruistochten, heiligenbeelden, kruiden, quarantaine, kloosterzorg.
- Nu: vaccinatie, artsen, RIVM, hygiëne, informatie via media.
- Vergelijking: geloof vervangen door wetenschap, maar onzekerheid blijft.

Tips & valkuilen

- Let op dat leerlingen niet neerkijken op “bijgeloof”, maar begrijpen dat dit toen de beste verklaring was.
- Laat ze ook parallellen zien met complottheorieën vandaag — de behoefte om een verklaring te vinden is tijdloos.

Thema 2 – Honger en armoede

Kerninformatie

- Slechte oogsten door kou (Kleine IJstijd) of overstromingen veroorzaakten hongersnood.
- Boeren leefden afhankelijk van grond en landheren.
- Kloosters en steden zorgden voor **armen- en ziekenzorg** (uit geloofsovertuiging).
- Vandaag bestaan er **voedselbanken** en **sociale zekerheid**, maar armoede is nog steeds een thema.

Begeleidingsvragen

- Wat gebeurde er als de oogst mislukte?
- Wie hielp armen toen, en wie helpt ze nu?
- Hoe zou het voelen om afhankelijk te zijn van anderen voor eten?
- Hoe gaan we nu om met armoede of ongelijkheid?

Modelantwoorden

- Toen: afhankelijk van natuur en oogst; hulp via kerk of rijke burgers.
- Nu: georganiseerde hulp via overheid, organisaties, voedselbanken.
- Vergelijking: solidariteit blijft, maar georganiseerd en minder religieus gestuurd.

Tips & valkuilen

- Stimuleer empathie: laat leerlingen bedenken hoe “honger” toen voelde.
- Verbind met burgerschap: armoede is nog steeds dichtbij.

Thema 3 – Oorlog en veiligheid

Kerninformatie

- In de middeleeuwen werden dorpen en steden regelmatig aangevallen.
- Mensen zochten veiligheid in kastelen, kloosters of achter stadsmuren.
- Soldaten plunderden dorpen; veiligheid was een luxe.
- Nu is oorlog verder weg, maar de gevolgen (vluchtelingen, angst, nieuws) zijn voelbaar.

Begeleidingsvragen

- Hoe probeerden mensen zich toen te beschermen?
- Wat deed oorlog met gewone mensen toen?
- Hoe ervaren mensen oorlog nu, denk aan Oekraïne of Gaza?
- Wat betekent veiligheid vandaag voor leerlingen zelf?

Modelantwoorden

- Toen: vlucht naar kastelen, versterkte steden, religie als troost.
- Nu: leger, NAVO, opvang, internationale hulp.
- Vergelijking: oorlog blijft verwoestend, maar hulp en communicatie zijn groter.

Tips & valkuilen

- Wees gevoelig: sommige leerlingen kunnen persoonlijke ervaringen met oorlog hebben.
- Focus op veerkracht en hulp in plaats van enkel geweld.

Thema 4 – Geloof en hoop

Kerninformatie

- In de middeleeuwen speelde religie een centrale rol: gebed, processies, heiligenverering.
- Geloof gaf troost bij rampen: men vertrouwde op God of de heiligen.
- Nu vinden mensen hoop in verschillende dingen: geloof, wetenschap, kunst, gemeenschap.

Begeleidingsvragen

- Waarom gaf geloof toen kracht?
- Wat geeft mensen nu hoop in moeilijke tijden?
- Welke rol speelt geloof vandaag nog bij rampen of verlies?

Modelantwoorden

- Toen: vertrouwen op goddelijke wil, rituelen en gebeden.
- Nu: diverser — gebed, kunst, vrijwilligerswerk, samenzijn.
- Vergelijking: de behoefte aan betekenis is hetzelfde gebleven, de vorm anders.

Tips & valkuilen

- Stimuleer respectvolle gesprekken over geloof; het is geen discussie “geloof vs. wetenschap”.
- Laat ook niet-religieuze vormen van hoop toe (muziek, kunst, saamenhorigheid).

Thema 5 – Samenleven en solidariteit

Kerninformatie

- Overleven kon alleen samen: pestzusters, kloosterlingen, burenhulp hielpen elkaar.
- Armenzorg was religieus gemotiveerd: “naasteliefde” als plicht.
- Vandaag: vrijwilligerswerk, burenhulp, nationale acties (Giro555).

Begeleidingsvragen

- Waarom hielpen mensen elkaar toen?
- Hoe tonen we nu solidariteit?
- Wat is het verschil tussen geloofsplicht en keuze om te helpen?

Modelantwoorden

- Toen: helpen uit religieuze overtuiging, vaak binnen eigen gemeenschap.
- Nu: helpen uit menselijkheid of burgerschap, breder en georganiseerd.
- Vergelijking: hulpbehoefte blijft, motivatie en structuur veranderen.

Tips & valkuilen

- Benadruk dat solidariteit universeel is: elke cultuur kent vormen van hulp.
- Laat leerlingen voorbeelden zoeken van lokale hulppacties.

Thema 6 – Klimaat en natuur

Kerninformatie

- Middeleeuwse boeren waren afhankelijk van het weer: een koude lente betekende hongersnood.
- Overstromingen en kou verwoestten oogsten → “barre tijden”.
- Vandaag is klimaatverandering opnieuw een bedreiging, maar nu door menselijk handelen.

Begeleidingsvragen

- Hoe beïnvloedde natuur het leven toen?
- Hoe beïnvloedt klimaatverandering ons nu?
- Hoe bereiden we ons tegenwoordig voor op natuurrampen?

Modelantwoorden

- Toen: geen controle, gebed of offers om rampen af te wenden.
- Nu: technologie, dijken, beleid, duurzaamheid.
- Vergelijking: natuur blijft onvoorspelbaar, maar kennis en voorbereiding beter.

Tips & valkuilen

- Laat leerlingen een “barre tijden” uit het nieuws koppelen (droogte, overstroming).
- Verbind met burgerschap: klimaat als gezamenlijke verantwoordelijkheid.

Evaluatie en reflectie

- Laat leerlingen posters of presentaties ophangen in de klas: “Overleven toen & nu”.
- Bespreek klassikaal:
 - Wat was er toen beter dan we dachten?
 - Wat kunnen wij leren over veerkracht en samenwerking?

Rubric

Niveau	Inhoud	Vergelijking	Analyse & Reflectie	Vormgeving / Presentatie
Onvoldoende	Te weinig info over verleden of heden	Geen duidelijke vergelijking	Weinig inzicht of mening	Onverzorgd, onduidelijk
Voldoende	Basisfeiten correct, minstens 1 vergelijking	Kort uitgelegd wat verschilt of hetzelfde is	Simpele reflectie (“nu beter”)	Overzichtelijk, basisposter
Goed	Uitgebreide uitleg met concrete voorbeelden en bronnen	Minstens 3 goed onderbouwde vergelijkingen per thema	Inzichtvolle reflectie (“behoefte aan hoop blijft”)	Creatief, verzorgd, overtuigende presentatie